

обійтися кожного дня. Відтак кращі зразки дитячих оповідань українських письменників як класиків, так і сучасних, повинні міцно увійти як у програми, так і в практику сучасних дошкільних закладів. Слушними будуть поради С. Русової щодо впливу художньої літератури на дітей у складанні нових варіантних програм та методик для сучасних дитячих садків.

Ці методичні поради вже сьогодні стали надбанням сучасних дошкільних закладів в Україні: відроджуються українські національні традиції, свята, дітей ознайомлюють з народними оберегами, промислами. Зауважимо, що цим реалізується одна з перших ознак розбудови національного дошкільного закладу в Україні.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці лінгводидактичної моделі розвитку мовлення дітей дошкільного віку у контексті педагогічних ідей Софії Русової.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М. Біологічне та соціальне у поглядах С.Ф. Русової на виховання // Дошкільне виховання. – 1996. – № 9. – С. 8-9.
2. Богуш А.М., Маліновська Н.В. Лінгводидактична спадщина Софії Русової у сучасному дошкільному закладі: Монографія. – Одеса: ПНЦ АПН України – СВДМ. П. Черкасов, 2006. – 134 с.
3. Русова С.Ф. Дитячий сад на національному ґрунті // Світло, 1910. – Кн. 3. – С. 44-54.
4. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918. – 162 с.
5. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – Просвіта: Львів-Краков-Париж, 1993. – С. 127.
6. Русова Софія. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.1 / За ред. Є.І. Коваленко; упоряд. І.М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 272 с.

УДК 371. 13 (477) "195/200" (045)

Ю.М. Косенко

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ З ПОЗИЦІЇ ІСТОРИКО- ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті визначається сутність системи професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні з позиції історико-педагогічного дослідження, характеризується її компонентна структура.

In the article is determined the essence of the system of preschool education pedagogical personnel's professional training in Ukraine from position of historic-pedagogical research, it's component structure is characterized.

Постановка проблеми. Система професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів склалася ще за часів Радянського Союзу. У нових умовах розвитку України як незалежної держави, формування вітчизняного освітнього й наукового простору вона зазнала суттєвих змін і потребує подальшого удосконалення, яке унеможлиблюються поза глибоким і всебічним аналізом її становлення і розвитку в попередній історичний період. Адже нове в науці ніколи не буває безапеляційним запереченням старого. Окрім того, узагальнений минулий досвід, його критичний аналіз у контексті нових політичних, економічних, соціокультурних та ідеологічних реалій відкриває нові можливості впливу на сучасні процеси в означеній професійній галузі. Задля цього надзвичайно важливо дослідити й узагальнити досвід організації професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільного фаху, що сформувався в Україні з повоєнних часів і дотепер. Важливо виявити не лише загальні тенденції, а й характерні особливості, притаманні цьому процесу впродовж останніх

шістдесяти років. Зробити це необхідно для кращого прогнозування подальшого розвитку системи професійної підготовки кадрів дошкільної освіти в Україні на її шляху до європейського освітнього простору. Це дозволить знайти більш виважені підходи до вироблення сучасних освітніх технологій, а відтак – гарантувати високий рівень фахової підготовки випускників вищих навчальних закладів спеціальності „Дошкільна освіта”.

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. відбулися кардинальні зміни в розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні, для потреб якого, власне, здійснюється професійна підготовка педагогічних кадрів. Між змінами, яких зазнав сам процес виховання дітей дошкільного віку та змінами в організації підготовки педагогів-вихователів, простежується органічний взаємозв'язок, що потребує фахового осмислення.

Аналіз основних досліджень. У науковій літературі професійна підготовка педагогічних кадрів *трактується* як системне утворення із множиною пов'язаних між собою компонентів (елементів, підсистем), що певним чином впорядковані, характеризуються відносно стійкою цілісністю, ієрархічною побудовою, розгалуженими зв'язками та відношеннями із зовнішнім середовищем, наявністю суб'єкта та об'єкта; *розуміється* як процес фахового становлення майбутніх педагогів і мета (результат) діяльності вищого навчального закладу, як цілісний педагогічний процес, результатом якого є формування професійної компетентності, готовності роботи за обраним фахом, особистісний розвиток майбутнього спеціаліста й *визначається* термінологічним словосполученням „педагогічна освіта” [5: 15-18; 6: 2: 25-30].

На підставі аналізу наукових праць (О.С.Антонова, В.П.Беспалько, Н.В.Гузій, О.В.Дубасенюк, В.А.Кушнір, С.О.Нікітчина, Т.В.Семенюк, Г.В.Троцько, Л.О.Хомич та ін.) було встановлено, що для визначення сутності професійної підготовки педагога (вчителя, вихователя) науковці звертаються до таких понять, як „педагогічна система” і „педагогічний процес”, ототожнюючи їх із поняттям „система підготовки педагогічних кадрів”.

Українські дослідники (Л.В.Артемова, Г.В.Беленька, О.Л.Богиніч, А.М.Богуш, К.І.Волинець, Н.В.Гавриш, Н.Г.Грама, Т.Г.Жаровцева, Т.М.Котик, Н.В.Лисенко, Л.А.Машкіна, М.В.Машовець, Т.І.Поніманська, Т.П.Танько, Т.М.Шкваріна та ін.) розглядають педагогічний процес як цілісну систему формування професійної компетентності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку, його професійного та особистісного самовиховання і саморозвитку, готовності до реалізації широкого кола завдань дошкільної освіти.

Визнаючи правомірність таких наукових підходів, вважаємо за необхідне оприлюднити свою наукову точку зору на сутність системи професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні, становлення і розвиток якої досліджуємо в історичній площині (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).

Метою статті є визначення сутності феномену системи професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти та її компонентів з позиції історико-педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Систему професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти розглядаємо як специфічну галузь педагогічної освіти, що цілковито на неї орієнтована, у головних вимірах структурно її повторює й розвивається в напрямках еволюції останньої. Здійснюючи ретроспективний аналіз становлення й розвитку системи професійної підготовки кадрів дошкільної освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, ми виходимо з того, що:

- система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в державі (дошкільна галузь педагогічної освіти) і педагогічна система як педагогічний процес у професійному навчальному закладі – поняття не тотожні;
- система підготовки педагогічних кадрів для дошкільних навчальних закладів функціонує в масштабах держави, а педагогічна система як упорядкована педагогічною технологією цілеспрямована організація навчання і виховання майбутніх спеціалістів (педагогічний процес) здійснюється в конкретному навчальному закладі;

- функціонування системи професійної підготовки педагогів дошкільної освіти як підсистеми педагогічної освіти обумовлено станом розвитку суспільства і в усі часи визначалось політикою держави в галузі освіти.

Організацію підготовки педагогічних кадрів дошкільного фаху в Україні ми розглядаємо як *системне утворення* із множиною взаємопов'язаних структурних і функціональних *компонентів*, загальною метою яких є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, здатних реалізувати державну політику в галузі дошкільної освіти у професійній діяльності й забезпечити виховання і навчання наймолодших громадян нашої держави. Повна (достатня і необхідна) сукупність компонентів утворює структуру системи. Місце кожного компонента, їх єдність і взаємозалежність характеризує стан системи, який визначається дією внутрішніх (системних) і зовнішніх (позасистемних) чинників. Визначаючи структуру системи, ми виходимо з того, що кожний її окремий компонент є необхідним, а всі разом – достатні для функціонування й подальшого розвитку, забезпечення високого рівня професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. До основних компонентів, які забезпечують функціонування системи підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в державі, ми відносимо:

- законодавчо-правове й нормативно-інструктивне забезпечення професійної підготовки педагогічних кадрів;
- управлінську складову, яку утворюють організаційні структури (загальнодержавні, регіональні (обласні), професійного навчального закладу), органи та об'єкти управління, що забезпечують стратегічну й оперативну взаємодію керівної та керованої підсистем з підготовки педагогічних кадрів дошкільного фаху в державі як цілеспрямовану діяльність з її планування, організації та контролю;
- мережу професійних навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка студентів спеціальності „Дошкільне виховання”;
- суб'єкти та об'єкти професійної підготовки – студенти, педагогічні й науково-педагогічні кадри в педагогічних училищах і коледжах, інститутах і університетах);
- педагогічну систему (організацію педагогічного процесу) як єдність *цільової складової*, яка включає загальну мету і часткові цілі професійного навчання і виховання; *змістовно-інформаційної складової*, яка визначається й організуються змістом фахового навчання; *особистісно-мотиваційної складової*, пов'язаної з особистісним розвитком і формуванням майбутнього педагога дошкільної освіти; *технологічної складової* – як організаційно-часової взаємодії учасників педагогічного процесу, що її утворюють моделі професійного навчання і виховання; *оцінно-результативної складової*, яка визначає рівень і якість професійної підготовки;
- дошкільну галузь педагогічної науки як навчально-наукове і навчально-методичне супроводження організації педагогічного процесу спеціальності „Дошкільне виховання” у професійних навчальних закладах.

Розглянемо їх детальніше.

Під *законодавчо-правовим та нормативно-інструктивним забезпеченням* професійної підготовки педагогічних кадрів в Україні ми розуміємо законодавчі акти, правові, нормативні документи, зміст яких визначає стратегію і тактику державної освітньої політики, регламентує функціонування системи вищої педагогічної освіти в країні. До них належать: Конституція України; Закони про освіту; Укази Президента; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, Концепції освітньої діяльності, доктрини, програми з питань освіти і науки; накази, рішення колегії, інструктивні листи, положення, державні освітні стандарти та інші документи галузевого Міністерства, що характеризують стан і визначають стратегічні напрями розвитку освітньої системи в державі, регулюють процеси навчання, виховання й освіти на рівні окремого навчального закладу, їх комплексів тощо в межах конкретних історичних періодів розвитку українського суспільства з

урахуванням політичних, соціально-економічних, національних, культурних, регіональних та інших чинників.

Управління підготовкою педагогічних кадрів дошкільного фаху в державі розглядаємо як соціальний вид діяльності, вплив суб'єкта, який управляє, на об'єкт, яким управляють, що реалізується в певних, послідовних, взаємопов'язаних діях (функціях) з метою досягнення запланованого результату; як механізм стратегічної і оперативної взаємодії Міністерства освіти і науки України, обласних управлінь освіти, вищих навчальних закладів (факультетів та відділень, випускових та фахових кафедр, предметних (циклових) комісій), спрямований на досягнення кінцевої мети функціонування системи – виконання державних нормативних вимог (освітніх стандартів) щодо фахової підготовки студентів спеціальності „Дошкільне виховання”, працевлаштування випускників, а відтак, забезпечення дошкільної галузі освіти кваліфікованими педагогічними кадрами відповідного освітнього рівня та кваліфікації. Це комплекс організаційних заходів, які здійснюються на державному, регіональному (обласному), місцевому рівнях, а також на рівні професійних навчальних закладів й забезпечують функціонування самої системи.

Ми виходимо з того, що державна політика в галузі педагогічної освіти – це діяльність держави в особі її органів управління та їхніх посадових осіб, що спрямована на забезпечення ефективного функціонування системи підготовки педагогічних кадрів, потреб держави у спеціалістах вищої кваліфікації, рівень яких відповідав би сучасним світовим стандартам [7: 12]. Поняття „управління” широко вживане в різних галузях знань. У філософському розумінні воно означає елементарну функцію організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження їх структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програм, мети діяльності. У педагогіку термін „управління” увійшов у другій половині 70-х років ХХ ст., замінивши собою термін „керівництво”. Як зазначають науковці (Т.О.Ільїна, В.П.Якунін), управління є системоутворюючим чинником, що забезпечує цілісність системи, її функціонування, а також слугує критерієм виокремлення структурних елементів, які визначають взаємну спільність та інтеграцію [4: 16-28]. У науковій літературі поняття „управління” визначається як процес цілеспрямованого впливу керівної підсистеми або органу управління на керовану підсистему або об'єкт управління з метою забезпечення її функціонування і розвитку [1]. Дослідженням встановлено, що сучасні вчені (В.Г.Афанасьєв, В.Є.Берека, М.М.Дарманський, В.В.Крижко, В.І.Луговий та ін.) виявляють однаковість щодо сутності категорії управління як управлінської діяльності і як процесу вироблення, прийняття й реалізації управлінських рішень. Ми поділяємо погляди дослідників, що саме управління системою підготовки педагогічних кадрів забезпечує її цілісність, суттєво впливає на функціонування окремих підсистем, їх взаємозв'язки, спрямовує на досягнення освітньої мети, зумовленої соціальним замовленням держави.

Необхідним компонентом у структурі досліджуваної нами системи є *мережа професійних навчальних закладів*, у межах яких здійснюється підготовка майбутніх педагогів дошкільних закладів. Їх утворення і функціонування зумовлене соціально-економічними, соціально-культурними, освітніми потребами держави в кадрах означеної спеціальності, виконанням завдань дошкільної освіти. За Радянського Союзу – це були учительські і педагогічні інститути; педагогічні класи; педагогічні училища. В оновленій Україні такими є педагогічні училища і коледжі; педагогічні, класичні, гуманітарні університети й академії комунальної, державної і недержавної форм власності. Ці освітні, освітньо-наукові заклади засновані і діють відповідно до законодавства про освіту; реалізують, відповідно до наданої ліцензії, нормативних вимог освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями; забезпечують навчання, виховання та професійну підготовку осіб, відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей, а також здійснюють наукову діяльність. Вони розташовані по всій території України й на регіональному рівні розв'язують проблему забезпечення дошкільних установ висококваліфікованими педагогічними працівниками. Створення, ліквідація, реорганізація

професійних навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка фахівців зі спеціальності „Дошкільне виховання”, є свідченням певних реформаційних змін, що відбуваються в системі професійної підготовки педагогічних кадрів у той чи інший історичний період розвитку держави.

Суб'єкти і об'єкти професійної підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів (студенти, педагогічні і науково-педагогічні кадри) – структурний компонент досліджуваної системи, під якими ми розуміємо тих, хто готується стати вихователем дітей дошкільного віку, і тих, хто здійснює цю підготовку. Формування контингенту студентів спеціальності „Дошкільне виховання” у професійних навчальних закладах у межах досліджуваного нами історичного періоду свідчить про обумовленість цього процесу багатьма чинниками, зокрема, соціально-економічною ситуацією в Україні; державною політикою в галузі дошкільної та педагогічної освіти; регіональною потребою в педагогічних кадрах цього фаху, інтересом молоді до професії вихователя, реальним працевлаштуванням дипломованого спеціаліста. Вирішальна роль у досягненні мети професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти належить *педагогічним та науково-педагогічним працівникам*. У Законі України „Про вищу освіту” (ст. 47) зазначено, що „педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах першого і другого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю. Науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем у вищих навчальних закладах третього і четвертого і другого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю”. Забезпеченість навчальних закладів педагогічними та науково-педагогічними кадрами, їх професійна та наукова кваліфікація є визначальним чинником впливу на організацію, рівень і якість фахової підготовки студентів спеціальності „Дошкільне виховання” у кожному навчальному закладі. Якісний кадровий склад предметних (циклових) комісій педагогічних коледжів (училищ), випускових кафедр спеціальності „Дошкільне виховання” в інститутах та університетах, науковий статус та професійна майстерність викладачів – показник спроможності навчальних закладів гарантувати відповідний до державних вимог рівень професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. Організацію спеціальної підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів дошкільного фаху розглядаємо як один із стратегічних напрямів державної кадрової політики розвитку вищої педагогічної школи.

Педагогічну систему розуміємо як упорядковану відповідно до цілей професійного навчання і виховання організацію педагогічного процесу в закладі освіти й характеризуємо як динамічну взаємодію суб'єктів і об'єктів навчання, спрямовану на досягнення освітньої мети – формування професійної компетентності й готовності до роботи за обраним фахом, забезпечення особистісного розвитку майбутнього фахівця. Організація педагогічного процесу – це насамперед формування і регулювання відповідної структури взаємодій і взаємовідносин між його учасниками, спрямованих на найкраще використання всіх наявних фінансових, кадрових, організаційних, матеріальних ресурсів. У його основі – реалізація взаємозв'язків теоретичної і практичної підготовки, цільової, змістовно-інформаційної, особистісно-мотиваційної, технологічної, оцінно-результативної складових.

Дошкільну галузь педагогічної науки розглядаємо як сферу інтелектуальної діяльності вчених, спрямовану на здобуття нових наукових знань про виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного віку, історію розвитку дошкільної освіти, професійну підготовку педагогічних кадрів дошкільного фаху. Визначений компонент системи забезпечує науковий та навчально-методичний супровід педагогічного процесу. Інноваційні зміни в організації, змісті та навчально-методичному забезпеченні професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю, що відбувалися в педагогічній системі упродовж досліджуваного нами історичного періоду, пов'язуємо насамперед із розвитком дошкільної педагогіки, методик виховання та навчання дошкільників. Ми виходимо з розуміння того, що розвиток науки надзвичайно складний процес народження нового знання. Наукове знання має

реальних активних носіїв – конкретних дослідників, наукові співтовариства, наукові школи. Показником розвитку дошкільної галузі педагогічної науки є захищені упродовж досліджуваного періоду докторські і кандидатські дисертації, монографії, наукові статті, навчальні та навчально-методичні посібники з проблем дошкільної освіти та професійної підготовки кадрів дошкільного фаху, у яких знайшли своє висвітлення результати наукового пошуку вчених, фундаментальні положення з теорії і практики дошкільної освіти, інноваційні технології виховання та навчання дітей дошкільного віку. Наукові здобутки вчених є ґрунтовною базою для опанування студентами спеціальності „Дошкільне виховання” програмового змісту дисциплін фахового спрямування, досвіду практичної роботи з дошкільниками.

Висновок. Визначивши феномен професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти з позиції історико-педагогічного дослідження як системне утворення та виокремивши структурні компоненти досліджуваної системи, ми створили передумови для подальшого вивчення домінуючих тенденцій її становлення і розвитку в Україні у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берека В.Є. Фахова підготовка магістрів з менеджменту освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. А.Й. Сиротенка. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 482 с.
2. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1977. – 268 с.
3. Дубасенюк О.В., Семенов Т.В., Антонова О.С. Професійна підготовка вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – 192 с.
4. Ильина Т.А. Системно-структурный подход к организации обучения. – М.: Просвещение, 1972. – 184 с.
5. Ковалев А.П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управление. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1990. – 260 с.
6. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Моногр. / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2000. – 326 с.
7. Цехмістрова Г.С., Фоменко Н.А. Управління в освіті та педагогічна діагностика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2005. – 280 с.

УДК 37.032-053.4:37.018.1:070.1 "19"

О.В. Курчій

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СІМ'Ї НА СТОРІНКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У педагогічній науці значної актуальності набуває важливість формування розумових, моральних, трудових, фізичних здібностей дитини. В статті розглядаються проблеми формування особистості дитини дошкільного віку в сім'ї. Представлено результати аналізу літературних джерел, публікацій у педагогічній журналістиці другої половини ХХ століття. Автор докладно проаналізувала стан висвітлення проблеми формування особистості дитини дошкільного віку у педагогічній журналістиці другої половини ХХ століття і дійшла висновку актуальності їх вирішення.

The importance of intellectual, moral, labour, physical abilities of a child assumes actuality in pedagogical science. In the article the problems of personality of a child under school age in family are considered. The results of literary sources, publications are produced in pedagogical journalistics at the end of XX centuries. The author analyzed the state of forming problems of